

Preferenčné regionálne obchodné dohody ako uprednostňovaný nástroj zahraničnoobchodnej politiky

Igor KOSÍR*

Preferential Regional Trade Agreements as Preferred Foreign Trade Policy Instrument

Abstract

Submitted article presents macroeconomic analysis of motivating global framework for using preferential regional trade agreements (RTAs) as preferred foreign trade policy instruments of the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries. Their surge has continued unabated since the early 1990s. There were some 200 in 2004 and by the end of 2006 the total number of RTAs in force might well overflow 300. Author focuses on selected issues related to a RTAs pro-liferation and a changing impacts as well as influence of RTAs in comparison with multilateral trading system, in the context of ongoing globalisation tendencies within the world economy.

Keywords: *preferential regional trade agreements, free trade agreements, customs union agreements, services agreements*

JEL Classification: F02, F13, F15

Úvod

V porovnaní s tendenciou presadzovania *princípu slobodného obchodu* v posledných desaťročiach 19. storočia prvým lídrom svetového hospodárstva¹ nadobudla tendencia presadzovania *preferenčných regionálnych obchodných dohôd (PROD)*² v medzinárodnom obchode na konci 20. storočia ohromujúcu dynamiku³ (pozri nárast počtu PROD v grafe na obr. 1). Akoby to bola univerzálne vnímaná zaručene adekvátne reakcia na globalizujúce sa svetové hospodárstvo (SH) a jeho prejavy a dosahy na makroekonomickej i mikroekonomickej úrovni (*pre prívržencov PROD*). Nový regionalizmus [16] v rámci SH je s nimi

* Igor KOSÍR, Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5; e-mail: kosir@dec.euba.sk

bezprostredne spojený. Na druhej strane, viacero štúdií naopak považuje PROD vo vzťahu k Svetovej obchodnej organizácii (*World Trade Organization* – WTO) dokonca za ohrozenie, resp. minimálne za vážnu konkurenciu [41; 52; 55] od roku 1995 inštitucionalizovaného mnohostranného obchodného systému (*odporcovia PROD*).

Za *preferenčné regionálne obchodné dohody* – PROD (*Preferential Regional Trade Agreements* – RTAs) sa vo WTO v súlade s článkom XXIV GATT logicky považujú najmä *dohody o slobodnom obchode* – DSO (*Free Trade Agreements* – FTAs) a *dohody o colnej únii* – DCÚ (*Customs Union Agreements* – CUAs). V pojitosťi s úsilím o ich širšie a komplexnejšie zameranie a obsah sa na konci 20. storočia stretávame v medzinárodnej obchodnej politike aj s DSO, blízkymi

¹ Veľká Británia, prvý líder svetového hospodárstva, sa ako prvá krajina na svete začala zo svojej dominantnej pozície usilovať o presadenie *freetradizmu* (princípu a politiky *free trade* – slobodného obchodu) do medzinárodných vzťahov [79, s. 12]. Symbolom presadenia obchodnopolitického princípu nediskriminácie v podobe doložky najvyšších výhod (MFN Clause – *The Most Favoured Nation Clause*) sa stala anglicko-francúzska obchodná zmluva z roku 1860 (*Cobden-Chevalier Treaty*) [14, s. 1]. Niekedy býva prezentovaná aj ako prvá DSO (*Free Trade Agreement* – FTA). Obsahom je ňou určité. Freetradizmus v medzinárodnom obchode však definitívne presadili až po druhej svetovej vojne USA, ktoré našli v EÚ, Japonsku a transnacionálnych korporáciách podporu a vplyvných partnerov globálneho významu. Veľká Británia však iniciovala aj sformovanie prvého predintegračného preferenčného obchodného usporiadania – *Preferenčný systém Commonwealthu* (*Commonwealth Preference System*) v roku 1932. Medzi 48 colnými územiami *Britského spoločenstva národov* (*British Commonwealth of Nations*, 1926) došlo v rámci tohto *preferenčného obchodného klubu* – POK (*Preferential Trading Club* – PTC) k zmluvnému zníženiu (nie zrušeniu) ciel [29; 36].

² Príkladom DSO môže byť napríklad štokholmský dohovor EFTA, 1960; DSO USA s Kanadou, 1988 (CUSFTA); portská dohoda ES – EFTA o Európskej hospodárskej oblasti (EEA), 1992; CEFTA, 1992; DSO SNŠ, 1994; Baltská oblasť slobodného obchodu – BAFTA, 1994; DSO SR s Izraelom, 1996; DSO Estónska s Ukrajinou, 1996... Ako príklad DCÚ môže poslúžiť napríklad DCÚ ES s Maltou, 1971; ES s Cyprom, 1972; ES s Andorou, 1991; dohoda MERCOSUR, 1991; DCÚ ČR – SR, 1992 (dočasná), resp. DCÚ EÚ – Turecko, účinná od roku 1995. Ako príklad dohody o preferenčnom obchodnom usporiadaní môžeme uviesť dohodu medzi Laosom a Thajskom z roku 1991, dohodu AFTA v rámci združenia ASEAN 1992. Od začlenenia novej mnohostrannej obchodnej zmluvy GATS do zmluvného inštrumentária novej WTO v roku 1995 sa medzi PROD zahŕňajú *dohody o službách* – DS (*Services Agreements*). Následný režim obchodno-hospodárskej praxe na základe PROD predstavujú *preferenčné obchodné usporiadania* (*Preferential Trade Arrangements* – PTAs) [36], nazývané aj *regionálnymi obchodnými usporiadaniami* (*Regional Trade Arrangements* – RTAs). Usporiadaniami rozumieme obchodnopolitické režimy (predintegračného aj integračného charakteru [5; 29; 36]).

³ Spomedzi 149 členov WTO v roku 2005 len Mongolsko nemalo podpísanú žiadnu PROD [52]. Z takmer 250 notifikovaných PROD v GATT/WTO do roku 2002 [58, s. 1] predstavovali temer tri štvrtiny *dohody o slobodnom obchode vrátane obchodných dohôd o tesnejších hospodárskych vzťahoch* (CERTAs) a *pristúpení nových členov k DSO*. Takmer 14 % predstavovali *dohody o službách*, takmer 6 % DCÚ, *vrátane pristúpení nových členov k DCÚ*, a temer 7 % *dohody o preferenčnom obchodnom usporiadaní*. Z uvedených PROD bolo 130 notifikovaných od začiatku roku 1995(!) (Pozri progresívny nárast ich počtu na obrázku 1.) Okrem viac ako 170 funkčných PROD fungovalo ešte ďalších 70, ktoré zatiaľ neboli v GATT/WTO notifikované. V polovici roka 2005 bolo notifikovaných už 330 PROD [52, s. 1], z toho 206 po vzniku WTO(!); 180 je funkčných. Aj mnohé ďalšie, vo WTO zatiaľ notifikované, sú funkčné...

obchodnými dohodami o tesnejších hospodárskych vzťahoch (*Closer Economic Relations Trade Agreements – CERTAs*) [71] (napr. Austrália – Nový Zéland, 1983), resp. s dohodami o preferenčnom obchodnom usporiadaní – DPOU (*Preferential Trade Arrangement Agreements – PTAs*), pokiaľ ide o predintegračnú fázu obchodnopolitickej spolupráce (obchodné bariéry sa výrazne znižujú, no ešte nedochádza k ich úplnej eliminácii) [36].

1. Regionálny verzus globálny freetradizmus

Od vzniku Svetovej obchodnej organizácie na základe rozhodnutia 123 signatárov GATT na ministerskej konferencii v Marrakeši (1994) sa významne rozrástla jej členská základňa,⁴ zároveň však v podmienkach dynamizujúcej sa globalizácie [6; 65; 66; 67] vzrástla aj polarizácia SH. Reflektuje sa v rámci WTO, čo prinieslo v jej krátkej histórii niekoľko výrazne neúspešných ministerských konferencií,⁵ vyostrenú polarizáciu pozícií vyspelých krajín a rozvojových krajín, odkladanie riešení, neochotu dohodnúť sa, resp. i úplný neúspech rokovaní.⁶ Na pozadí zápasu všetkých členov svetového spoločenstva (najmä ich vlád) o lepšie globálne pozície a hľadanie adekvátnych stratégií, ktoré by úspešne reagovali na výzvy globalizácie, vyniká *relatívne veľký úspech preferenčných regionálnych obchodných dohôd*, v ktorých vidia mnohí ich účastníci stále viac

⁴ Po prijatí ďalších dvoch rozvojových krajín z kategórie najmenej rozvinutých krajín (LDCs – Least Developed Countries – G 50) na ministerskej konferencii v roku 2003 v Kankúne (Nepálu a Kambodže) mala WTO 148 členov. Po prijatí Saudskej Arábie v decembri 2005 ich bolo už 149 a 150. členským štátom WTO sa v januári 2007 stal Vietnam (VSR). V roku 2006 bolo zo skupiny G 50 (LDCs – 50 najmenej rozvinutých krajín vo svetovom hospodárstve) už 32. členom WTO. Z hľadiska ekonomickej úrovne členov je teda WTO veľmi heterogénnou organizáciou.

⁵ K absolútne neúspešným patrila tretia ministerská konferencia WTO v Seattli (USA) v roku 1999, ktorú totálne spacifikovali až agresívne protesty antiglobalistov. K neúspešným konferenciám WTO môžeme zaradiť aj piatu kankúnsku (Mexiko) v septembri 2003. Skupina rozvojových krajín G 20 na čele s Brazíliou, Indiou a Čínou podmienila akýkoľvek úspech striktným splnením obchodnopolitických podmienok na strane vyspelých krajín, čo bolo nepriechné. Citlivou agendou sa už tradične stal *agrobiznis*.

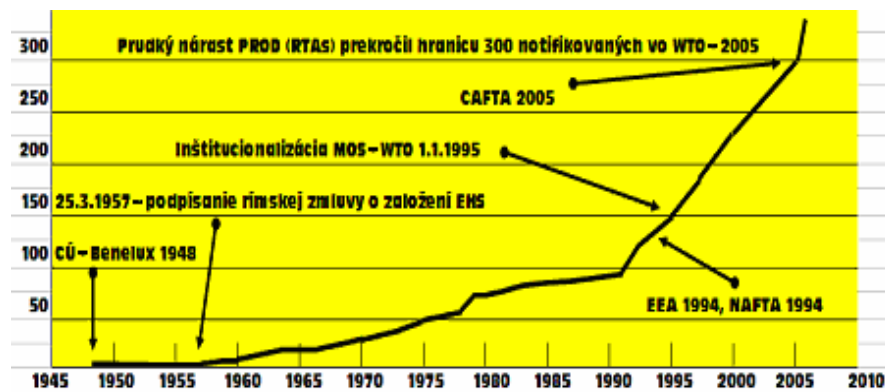
⁶ *Dožská rozvojová agenda* WTO (DDA – Doha Development Agenda) schválená na 4. ministerskej konferencii v katarskej Doha v roku 2001 je naopak symbolom kreativity, konsenzu a vôle členov WTO dosiahnuť úspech multilaterálneho obchodného systému. Jej ciele sa mali zrealizovať do konca roku 2004. V roku 2006 však dlho nebolo isté, či sa to svetovému obchodnému spoločenstvu podarí. Pascal Lamy, generálny riaditeľ WTO, hodnotil stav po neúspešnom júlovom rokovaní v Ženeve ako krízu WTO. Pozície krajín sa výrazne polarizujú. Prejavuje sa to tak na pôde WTO, ako aj v rámci jednotlivých projektov, kde sa stretávajú vyspelé i rozvojové krajiny (*PROD Sever – Juh*). Uvedený faktor v novembri 2005 paralyzoval napríklad aj rokovanie 4. amerického samitu v argentínskom Mar del Plata a dokončenie prípravy projektu FTAA (*Americkéj oblasti slobodného obchodu* – Free Trade Area of the Americas) nebolo zaradené ani do agendy samitu, hoci podľa Novoleónskej deklarácie z 13. januára 2004 z Monterrey [22] mala byť začiatkom roku 2005 založená a do konca uvedeného roku aj funkčná.

akceptovateľný zmluvný nástroj s viacerými dimenziami. V roku 2005 existoval len jeden členský štát WTO [52, s. 1], ktorý nemal podpísanú žiadnu PROD so svojimi obchodnými partnermi.

Preferenčné regionálne obchodné dohody už jednoznačne prekročili rámec zahraničnoobchodnej, resp. zahraničnohospodárskej politiky a vzhľadom na ich nové črty, prejavy, dosahy a vplyv vo svetovom hospodárskom prostredí evidentne nadobudli z hľadiska ich ďalších nových účastníkov – viac ako dvoch zmluvných strán PROD – cieľavedomo aj *integračné*, a v niektorých prípadoch aj *kontinentálne a globálne aspekty a dimenzie*. Preto je pravdepodobne márne nádejanie sa tých, ktorí stavaním multilaterálneho obchodného systému (MOS) do konfrontácie s rozmachom PROD veria, že väčší úspech rokovaní o prehlbovaní a posilňovaní multilaterálneho systému freetradizmu (v súčasnosti symbolizovaných DDA⁶) odradí mnohé krajiny od ďalších rokovaní o PROD.

O b r á z o k 1

Vývoj PROD vo svetovom hospodárstve v období 1948 – 2005
Počet PROD (RTAs) od založenia Beneluxu



Poznámka: Liberalizácia svetového obchodu dosiahnutá v rámci uruguajského kola GATT (1986 – 1993) a vznik WTO (1995) vytvorili podmienky na dynamický rozmach PROD ako paralelného procesu s ambicióznym multilaterálnym obchodným systémom, ktorý buduje globálny systém slobodného obchodu. C. Fred Bergsten, riaditeľ washingtonského IIE, videl v roku 1996 reálny prínos oboch prúdov – multilaterálneho (globálneho) i regionálnych – a potenciál na dosiahnutie vízie *Global Free Trade by 2010*. Kvôli jej úspechu obetovali USA aj víziu transatlantickej DSO TAFTA (medzi USA a EÚ). S WTO spájali globálnu DSO – GFTA [9, s. 14 – 15] (USA dlho preferovali globálny prístup). Vlastné iniciatívy v oblasti nového regionalizmu (CUSFTA s Kanadou) rozvinuli až po roku 1988.

Prameň: Sekretariát WTO, vlastná aktualizácia.

Preferenčné regionálne obchodné dohody totiž predstavujú regionálnu koncepciu a desaťročiami preverenú prax slobodného obchodu – freetradizmu. A obchodnopolitická a zahraničnoobchodná prax poskytuje dostatok dôkazov na to, že koncepcia PROD je reálna. Zložitosť priebehu negociácií na pôde WTO na začiatku 21. storočia dokazuje, že rozširujúci sa multilaterálny obchodný systém

WTO, ktorý sa v pôvodnej podobe ITO mal popri IBRD a IMF už v 40. rokoch stať tretím piliérom svetového hospodárstva,⁷ dokáže byť v podmienkach stále heterogénnejšieho SH a v stále globálnejšej dimenzii členskej základne menej pružný a úspešný v liberalizačnom napredovaní. Menej početné regionálne zoskupenia, ktorých členovia sa usilujú reagovať na výzvy globalizácie *cieľavedomou podporou bilaterálneho, trilaterálneho, resp. plurilaterálneho freetradizmu*, sú vďaka PROD omnoho flexibilnejšie. Tie sú priamym zmluvným nástrojom slobodného obchodu. Mnohé krajiny vnímajú PROD ako reálnejšiu, aj keď nie globálnu cestu k slobodnému obchodu, medzinárodnej ekonomickej integrácii, ktorá sa od čias teórie B. Balassu v praxi zákonite začína práve *obchodnou integráciou (trade integration)*. Tá sa v tomto desaťročí stáva vari najfrekvencovanejšou ekonomickou kategóriou vo východnej Ázii. Od oblasti slobodného obchodu, resp. colnej únie je omnoho bližšie k spoločnému trhu a vyšším formám integrácie [5, s. 25 – 182].

Vedeckovýskumné a geostrategické inštitúcie štátov, ako aj nezávislé mysliteľské centrá (*think-tanks*) intenzívne skúmajú potenciálny prínos PROD k formovaniu stabilnejších regionálnych hospodárskych komplexov (fakticky integračných zoskupení), ktoré by mali mať väčšiu šancu aktívne a adekvátne reagovať na výzvy globalizácie. Medzinárodné inštitúcie WTO, UNCTAD, OECD, World Bank, EU, ASEAN, ale aj mnohé národné inštitúcie rôznych krajín sa pravidelne venujú problematike PROD.

Patrí k nim napríklad renomovaný *Inštitút svetovej ekonomiky* (Institute for International Economics – IIE) vo Washingtone, *Centrum pre strategické a medzinárodné štúdie* bostonského *Massachusettského technologického inštitútu* (MIT CSIS), *Centrum pre výskum hospodárskej politiky* (Centre for Economic Policy Research – CEPR) v Cambridge pri Bostone, japonský *Národný ústav pre pokročilý výskum* (National Institute for Research Advancement – NIRA), juhokórejské soulské *Medzinárodné centrum kórejských štúdií* (International Center for Korean Studies – ICKS), tokijský *Výskumný ústav hospodárstva, obchodu a priemyslu* (Research Institute of Economy, Trade

⁷ Na modeli koncepčného strategického prístupu k očakávanej povojnovej globalizácii pracoval tím ministra zahraničných vecí USA Cordella Hulla už v 40. rokoch. Hull, právnik, mimoriadne aktívny vizionár a uznávaný expert v oblasti zahraničnoobchodnej politiky, už v roku 1916 navrhoval zvolat' po prvej svetovej vojne medzinárodnú obchodnopolitickú konferenciu typu ženevskej (uskutočnila sa ako 1. colná konferencia GATT až v roku 1947) [20; 34, s. 82, 84 – 85, 126]. Bol iniciátorom akceptácie bezpodmienenej doložky najvyšších výhod v USA (1914), prijatia recipročného zákona o obchodných dohodách (Reciprocal Trade Agreement Act – TAA) (1934) [20, s. 1], ktorý je symbolom prechodu k freetradizmu v USA i vo svetotom hospodárstve, ako aj vzniku OSN a jej charty, začo bol ocenený v roku 1946 aj Nobelovou cenou mieru. V USA pracovali na kreovaní 3 piliérov globalizujúceho sa SH: *Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj* (IBRD), *Medzinárodného menového fondu* (IMF) a *Medzinárodnej obchodnej organizácie* (ITO). Tretí piliér sa podarilo zrealizovať až po 47 rokoch provizória (GATT'47) v roku 1995 v inštitucionalizovanej podobe *Svetovej obchodnej organizácie* – WTO.

and Industry – RIETI), *Kórejský ústav medzinárodnej hospodárskej politiky* (Korea Institute for International Economic Policy – KIEP), novodíljské *Centrum humánnych vied* (Centre de Sciences Humaines – CSH), indický *Ázijsko-tichomorský inštitút riadenia* (Asia-Pacific Institute of Management – AIM) v Jasole, New Delhi, manilské *Politické centrum Ázijského inštitútu riadenia* (AIM Policy Center), medzinárodná *Skupina pre východoázijskú víziu* (East Asia Vision Group – EAVG), medzinárodné *Prepojenie východoázijských mysliteľských centier* (Network of East Asian Think-Tanks – NEAT), *Východoázijská rozvojová sieť* (East Asian Development Network – EADN), bangkokský *Thajský výskumný ústav pre rozvoj* (The Thailand Development Research Institute – TDRI), *Čínsky ústav pre medzinárodné štúdie* (China Institute for International Studies – CIIS) a *Inštitút ázijsko-tichomorských štúdií* (Institute of Asia Pacific Studies), cambridgeské *Centrum pre výskum hospodárskej politiky* (Centre for Economic Policy Research – CEPR) a londýnske *Centrum pre európsku reformu* (Centre for European Reform – CER) vo Veľkej Británii, *Hamburgský inštitút svetového hospodárstva* (Hamburgisches WeltWirtschafts Institut – HWWI), moskovský *Inštitút svetového hospodárstva a medzinárodných vzťahov* (Institut mirovoj ekonomiki i meždunarodnych otnošenij – IMEMO), rakúsky *Viedenský ústav pre medzinárodné hospodárske štúdie* (Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche – WIIW), winnipegský *Medzinárodný ústav pre trvalo udržateľný rozvoj* (International Institute for Sustainable Development – IISD) v Kanade, parížsky *Francúzsky inštitút medzinárodných vzťahov* (Institut français des relations internationales – IFRI), pražská *Fakulta medzinárodných vzťahov Vysoké školy ekonomickej*, ženevský *Univerzitný inštitút rozvojových štúdií* (Institut universitaire d'études du développement – IUED) a mnohé ďalšie.

Záujem o problematiku a potenciál PROD stúpol najmä po páde bipolárneho sveta na rozhraní 80. a 90. rokov dvadsiateho storočia, s ktorým sa spája aj rozširovanie existujúcich a vznik nových integračných zoskupení na rôznych kontinentoch, nielen v Európe. Triumf trhového hospodárstva v celosvetovej dimenzii tak nadviazal na úspešné ukončenie pôsobenia dočasného (47 rokov) multilaterálneho obchodného systému GATT a jeho plynulý prechod do WTO. Akokoľvek optimistické však boli prognózy priaznivcov *multilaterálneho, resp. globálneho prúdu slobodného obchodu (freetradizmu)*, ktorý symbolizovala WTO, Renato Ruggiero, jej nový generálny riaditeľ, na prvej (singapurskej) ministerskej konferencii WTO v roku 1996 načrtol víziu „*rozdelenia obchodujúceho sveta na dve alebo tri medzikontinentálne preferenčné oblasti, každú s vlastnými pravidlami a slobodným obchodom vnútri oblasti, ale so stále existujúcimi vonkajšími bariérami medzi blokmi*“ [32; 43]. Zaradil sa tak v hodnotení perspektív oboch prúdov freetradizmu (multilaterálneho i regionálneho) medzi realistov, posudzujúcich objektívne možnosti WTO i nového regionalizmu v globalizujúcom sa svetovom hospodárstve [16; 21; 47; 49; 50; 51; 52; 53; 54], ktorý v počiatočnom štádiu pomáhajú iniciovať a dotvárať aj PROD.

T a b u ľ k a 1

**Regionálne usporiadania slobodného obchodu (*Free Trade Arrangements*)
v jednotlivých obchodných blokoch vo svetovom hospodárstve na začiatku nástupu
rozmachu PROD**

Podiel na svetovom obchode v roku 1994	%
Európska únia (EU)	22.8
Európsko-stredomorská oblasť slobodného obchodu (EMFTA) *	2.3
Severoamerická oblasť slobodného obchodu (NAFTA)	7.9
Južný spoločný trh (Mercosur, resp. SCM)	0.3
Americká oblasť slobodného obchodu (podiel navyše okrem jej subregionálnych zložiek) (FTAA) **	2.6
Oblasť slobodného obchodu ASEAN (AFTA) ***	1.3
Oblasť obchodnej dohody o tesnejších hospodárskych vzťahoch (CERTA Australia – New Zealand) ****	0.1
Ázijsko-tichomorská hospodárska spolupráca (podiel navyše okrem jej subregionálnych zložiek) (APEC)	23.7
Spolu	61.0

* EMFTA je obchodnopolitickým piliérom ambiciózneho projektu EÚ vybudovať v rámci barcelonského procesu (od roku 1995) s deviatimi stredomorskými partnermi do roku 2010 oblasť slobodného obchodu. Realizáciu cieľa (Maroko, Alžírsko, Tunisko, Egypt, Izrael, Palestínska samospráva, Jordánsko, Libanon, Sýria) oddávajú najmä politické komplikácie na Blízkom východe.

** FTAA bola v druhej polovici 90. rokov veľmi lákavou víziou pre USA. Predstavovala trh 800 mil. spotrebiteľov a obchodno-hospodársky priestor 34 amerických krajín. Jej propagácii a príprave sa USA venovali aktívne 11 rokov.

*** AFTA (ASEAN FTA) od roku 1992 predstavuje prointegračné preferenčné usporiadanie zakladajúcich členov ASEAN (Thajsko, Malajzia, Singapur, Indonézia a Filipíny) a Brunejského sultanátu. Pre ostatné 4 krajiny ASEAN, ktoré sa stali jeho členmi v 90. rokoch, bol prijatý program „dobiehania“ CVLM (Kambodža, Vietnam, Laos a Mjanmarsko).

**** Krajiny uvedenej obchodnej dohody CERTA sa často v materiáloch medzinárodných organizácií aj v štatistických prehľadoch označujú jednoducho skratkou CER (*Closer Economic Relations*) podľa začiatku názvu dohody z roku 1983; CER predstavuje posilnenú oblasť slobodného obchodu Austrálie a Nového Zélandu, dvoch krajín G 30 (OECD) z oblasti Austrálie a Oceánie.

***** Experti OECD odhadovali podiel PROD na svetovej obchodnej výmene nižším podielom než washingtonský IIE (61 %) v roku 1996 [9], ale tiež nadpolovičným (55 % v roku 2005) [53, s. 12].

Prameň: Institute for International Economics. Washington, DC.

Z politikov sa problematike PROD mimoriadne intenzívne venoval najmä singapurský premiér Goh Chok Tong,⁸ okrem iného aj spoluiniciátor fóra Ázijsko-európske stretnutie (ASEM) v roku 1996, ktoré sa odvtedy koná na najvyššej úrovni v pravidelných dvojročných intervaloch. Podpísal viacero DSO, okrem iných aj s USA (2003). V Latinskej Amerike k nadšeným priaznivcom subkontinentálnej integrácie vyššieho rádu⁹ patrí

⁸ Spolu s podpredsedom Komisie ES Leonom Brittanom, ktorý bol v Komisii ES vedenej Jacquom Delorsom a Jacquom Santerom zodpovedný aj za obchod a obchodnú politiku EÚ, iniciovali v roku 1996 konanie pravidelných samitov krajín ASEAN + 3 a EÚ pod názvom *Asia-Europe Meeting* (ASEM). V desiatom roku fungovania interkontinentálneho fóra – Východoázijsko-európske partnerstvo ASEM – sa v septembri 2006 uskutočnil už 6. samit ASEM v Helsinkách. Slovenská republika sa stala účastníkom ASEM spolu s ostatnými novými členmi EÚ a ASEAN na 5. samite v Hanoji (október 2004).

⁹ *Integrácia vyššieho rádu* (*the higher progression integration*) je fenoménom pokročilejšej etapy integračného vývoja, ktorý môžeme charakterizovať ako integráciu dvoch, resp. viacerých už existujúcich integračných celkov. Teda nie národných ekonomík, ako to bolo pri *bázickej*

už dlhé roky napríklad peruánsky diplomat, od roku 2004 generálny tajomník Andského spoločenstva národov (CAN) Allan Wagner Tizón. Z vedcov skúmajúcich problematiku PROD v kontinentálnom a globálnom kontexte by bolo možné vymenovať niekoľko desiatok renomovaných odborníkov. V tejto stati vyzdvihneme predovšetkým mimoriadne aktivity i praktické dosahy vedeckovýskumnej činnosti riaditeľa IIE, etablovaného od roku 1981 v hlavnom meste USA Washington, DC. Je ním C. Fred Bergsten, ktorý pracoval vo vrcholných pozíciách finančnej i menovej sféry USA, reprezentoval krajinu v G 6 a pri príprave G 7, bol asistentom poradcu prezidenta USA pre veci národnej bezpečnosti Henryho Kissingera, členom Rady národnej bezpečnosti pre medzinárodné hospodárske vzťahy. Osobne prispel k tvorbe strategických dokumentov fóra APEC, vízie FTAA i vízie *Globálny slobodný obchod do roku 2010* [9; 10]. Bohatú vedeckovýskumnú a publikačnú činnosť z oblasti PROD má aj Richard Stubbs z hamiltonskej McMaster University v kanadskom Ontariu [61; 62], britskí vedci Richard Baldwin, Daniel Cohen, Andre Sapir a Anthony Venables [55], ale aj mnohí latinskoamerickí, africkí a v poslednej dekáde najmä ázijskí vedci z krajín ASEAN + 3 + 3: Ind Rajendra K. Jain [38], Singapurčan Toh Mun Heng [72], v Singapure pôsobiaci Takashi Terada [68], Yang Zerui z Čínskeho národného výboru pre tichomorskú hospodársku spoluprácu (PEC) [80], Zhang Yunling, Japonec Shujiro Urata [74] a mnohí ďalší odborníci. V Českej republike je to najmä tím Evy Cihelkovej z VŠE [16]. Z podnikateľskej sféry koncepcie riadený rozmach PROD i medzinárodné dotváranú koncepciu východoázijskej integrácie podporoval napríklad Nobuyuki Idei z významnej japonskej firmy Sony Corporation [35; 37].

Preferenčné regionálne obchodné dohody sú však aj vo väzbe na medzinárodnú ekonomickú integráciu, ktorej obchodné štádium zmluvne zabezpečujú, vnímané nielen ako „všielik“ a optimálny nástroj, uplatnením ktorého možno efektívne čeliť výzvam globalizácie. Stali sa aj predmetom ostrej kritiky a protestov. Kritici *zrýchľovania rozmachu PROD* sú vo všetkých skupinách obyvateľstva. Prejavujú sa v organizovanej i neorganizovanej, spontánne sa prejavujúcej podobe. S kritikou PROD sa stretávame v kultivovanej podobe (v ére informačnej spoločnosti aj v internetovej¹⁰ podobe) i s agresívnou formou odporu [24]. Posledne uvedená forma protestov antiglobalistov doslova

integrácii (Benelux, EHS, EFTA, ASEAN, CAN, NAFTA, CAFTA a pod.). Ako príklad môžeme uviesť *Európsku hospodársku oblasť* – EEA (EU + EFTA), *Juhoamerickú oblasť slobodného obchodu* – SAFTA (Mercosur + CAN). Aj vízia FTAA sa zakladá na nej (NAFTA + CAFTA + Mercosur + CAN).

¹⁰ Odporcovia multilaterálneho obchodného systému WTO, slobodného obchodu a globalizácie sa prezentujú na internetovej stránke, ktorá má zavádzajúcu adresu: <http://www.gatt.org/>. Aj grafické stvárnenie pripomína domovskú stránku WTO <http://www.wto.org/>. Nimi prezentované informácie sa sústreďujú výlučne na negatívne stránky globalizácie, slobodného obchodu a novej organizácie. Často pritom využívajú oficiálne dostupné citované informácie, ako napríklad: *Niektoré problémy vo WTO sa stávajú skôr notorickými. „Teória, že WTO je čiernou skrinkou v rukách neznámych a mysterióznych multinacionálnych spoločností, roky úspešne pôsobila v prostredí mimovládnych organizácií, a je na tom niečo pravdy...“ povedal vedúci delegácie Európskej komisie Pascal Lamy v roku 1999* (Democratizing the World Trade Organization. Fiona McGillivray, 2000).

paralyzovala rokovanie ministerskej konferencie WTO v americkom Seattli 1999. *Oponenti regionálneho freetradizmu, ale najmä zmiešanej formy oblastí slobodného obchodu s účasťou vyspelých i rozvojových krajín (PROD Sever – Juh* ako sú NAFTA, CAFTA, FTAA) sa aktivizujú najmä v rozvojových krajinách. Naopak, NAFTA má slúžiť ako príklad toho, že takáto PROD môže fungovať.

Racionálnou kritikou prispel k búrlivej diskusii prívržencov a odporcov problematického schvaľovania DSO DR – CAFTA¹¹ v roku 2005 v USA aj renomovaný americký ekonóm Joseph E. Stiglitz [24], ktorý nepovažuje uvedený typ DSO vzhľadom na dotované americké poľnohospodárstvo za dlhodobu funkčnú, pretože v rozpore s princípom *free trade* pôsobí obmedzujúco na exportnú výkonnosť agrosektorov partnerov USA v stredoamerických krajinách. Diskriminuje latinskoamerických farmárov. Senát amerického kongresu nakoniec schválil 30. júna 2005 DR – CAFTA pomerom hlasov 54 : 45, Snemovňa reprezentantov ešte tesnejším pomerom 217 : 215 (28. júla 2005). Triumfujúci prezident George W. Bush po podpise dohody zvýraznil okrem prínosu pre americký obchod a investície aj geostrategické aspekty uvedenej PROD konštatovaním, že „nejde len o obchodnú dohodu“... [24]. V uvedenej súvislosti potom, pochopiteľne, rastie v Latinskej Amerike aj podpora princípu *fair trade*¹² namiesto *free trade*, ktorý ľudia poznajú v deformovanej podobe doterajšieho fungovania mexického poľnohospodárstva v zoskupení NAFTA.

Antiglobalisti sa teda upriamili nielen na multilaterálny prúd freetradizmu, resp. jeho inštitucionálny symbol. Cieľom ich protestov sa stala napríklad aj dlhoročná vízia USA o sformovaní *amerického kontinentálneho hospodárskeho komplexu* všetkých amerických štátov.¹³ Očakávané rokovanie 4. amerického samitu

¹¹ DR – CAFTA – skrátené označenie dohody o slobodnom obchode medzi USA a krajinami strednej Ameriky (Guatemala, Honduras, Kostarika, Nikaragua, Salvador), po pristúpení Dominikánskej republiky (DR) k príprave dohody. V USA sa označuje aj ako U.S. – DR – CAFTA. Prezident USA podpísal *Stredoamerickú dohodu o slobodnom obchode* (Central America Free Trade Agreement) [24] 2. augusta 2005 v Bielom dome.

¹² *Fair Trade – spravodlivý obchod*. Je to princíp, resp. obchodnopolitická koncepcia bojujúca za záujmy producentov exportných tovarov v rozvojových krajinách tak, že pôsobí v smere obmedzovania vplyvu a úlohy transnacionálnych korporácií (TNK), ako aj ďalších „zbytočných“ medzičlánkov na ceste tovaru ku konečnému spotrebiteľovi. Na zisku pri celkovo nižšej cene výrobku, zabezpečujúcej stabilný dlhodobý odbyt, sa výrobcovia z rozvojových krajín podieľajú vyššou mierou než pri obchode, ktorý organizujú TNK. Vznikajúce organizácie Fair Trade vo svete, ktoré navzájom spolupracujú, zakladajú aj špecializované predajne Fair trade. Prvá predajňa Fair Trade na Slovensku *Ten Senses* začala skúšobnú prevádzku už v júni 2005 na Ventúrskej ulici v Bratislave. Oficiálne bola otvorená 9. septembra 2005.

¹³ Kubánsku republiku ako jediný štát západnej hemisféry kvôli jej neakceptovaniu pluralitného politického systému a trhového hospodárstva na rokovania o príprave a texte dohody o Americkej oblasti slobodného obchodu (FTAA 34 krajín) nikdy nepozvali (Miami, 1994; Santiago de Chile, 1998; Quebec, 2001; Miami, 2003; Monterrey, 2004 [22]; Mar del Plata, 2005). Proti vízii však

v argentínskom Mar del Plata v novembri 2005 od začiatku blokovali akcie demonštrantov proti panamerickému projektu FTAA. Nakoniec sa o ňom vôbec nerokovalo! Aj do protestov proti rokovaniu o DSO medzi Kórejskou republikou a USA sa napríklad v júli 2006 v Soule zapojili nielen organizovaní antiglobalisti, ale spontánne aj farmári a vidiecki kňazi, ktorí takto vyjadrili svoje obavy, že DSO USA – ROK spôsobí deštrukciu juhokórejského poľnohospodárstva.

Ani zdanlivá rozporupnosť vzťahu PROD a multilaterálnej WTO nestlmí pôsobenie oboch systémov vo svetovom hospodárstve. Globálny a regionálny free-tradizmus budú stáť len zdanlivo proti sebe, skôr budú mnohokrát pôsobiť paralelne a v niektorých teritóriách (východná Ázia) dokážu pôsobiť v synergetickej súčinnosti v prospech slobodného obchodu a podnikania.

2. Slobodný obchod a preferenčné regionálne obchodné dohody

Pojem *slobodný obchod* – *free trade* [28, s. 1] vždy súvisel so zahraničným, resp. s medzinárodným obchodom. Vníma sa ako idealizovaný trhový model. Často býva vyhlasovaný za politickú ideológiu, ktorá propaguje stav, keď tokom tovaru a služieb medzi krajinami neprekážajú štátom umelo vyvolané náklady. Má svoju ekonomickú dimenziu, ako aj politickú, spojenú s úsilím podporiť zvýšenie obratu zahraničného obchodu (najmä exportu). Slobodný obchod je vládnu hospodárskou koncepciou. V zahraničnoobchodnej praxi sa dlho netýkal obchodu so službami, v súčasnosti tento obchod do *režimu free trade* vťahujú samostatné *dohody o službách* negociované mimo DSO na základe čl. V GATS. *V najširšom zmysle slova sa slobodný obchod niekedy vníma ako stotožnenie so štyrmi integračnými ekonomickými slobodami* (vrátane slobodného pohybu pracovných síl a kapitálu) [28]. Cihelková (2005) používa kategóriu *komplexná oblasť slobodného obchodu* [16, s. 6]. Vždy sa však vníma ako obchod realizovaný bez politík narušajúcich ho clami, subvenciami, nariadeniami, resp. zákonmi, ktoré domácim firmám, domácnostiam alebo produkčným faktorom poskytujú výhodu oproti zahraničným.

Z globálneho teritoriálneho a štrukturálneho hľadiska môžeme rozlišovať *PROD Sever – Sever*, *PROD Juh – Juh* a *PROD Sever – Juh*, ktoré odrážajú najheterogénnejšie a najproblémovitejšie relácie (napr. DSO DR – CAFTA, vízia FTAA). *Sever*

nakoniec vystúpil aj líder Latinskej Ameriky Brazília, a najmä Venezuela. Ľavicovoorientované, často v mnohom populistické vlády niektorých krajín Južnej Ameriky uprednostňujú skôr víziu *Únie juhoamerických národov* – UNASUR a jej obchodnopolitického integračného piliéra *Juhoamerickéj oblasti slobodného obchodu* – SAFTA (South American Free Trade Area), ktorých základy na báze *integrácie vyššieho rádu* (integrácie dvoch integrácií – Mercosur a Andského spoločenstva národov) s plánovaným perspektívnym rozšírením o niekoľko ďalších krajín Južnej Ameriky položila *Deklarácia z Cusca* z 8. decembra 2004, symbolicky podpísaná v bývalej metropole Inkov [59; 60], v súčasnom Peru.

je akronymom pre vyspelé krajiny a *Juh* pre rozvojové krajiny. Z kontinentálneho teritoriálneho hľadiska poznáme *subkontinentálne PROD*, *kontinentálne PROD*, *transkontinentálne PROD*. Z hľadiska integračnej intenzity rozlišujeme tri skupiny PROD: 1. *o preferenčnom obchodnom usporiadaní*; 2. na báze dohôd o slobodnom obchode, najpočetnejšie a) *klasické DSO*, b) *o službách*, c) *obchodné dohody o tesnejších hospodárskych vzťahoch* a d) *o hospodárskom partnerstve*;¹⁴ 3. *DCÚ*. Prvé (*Freer Trade Agreements*) k režimu slobodného obchodu len smerujú, ich cieľom sú *preferenčné obchodné usporiadania*. Druhé majú za cieľ *bázický režim free trade*, teda *dohody o slobodnom obchode a) s tovarmi*, b) *so službami*, c) a d) v širšie ponímanej *obchodno-hospodárskej koncepcii relácie Sever – Sever i Sever – Juh*. Tretia skupina PROD predstavuje *režim free trade posilnený* o spoločný colný sadzovník a spoločnú obchodnú politiku. Z hľadiska počtu zmluvných strán PROD rozoznávame *bilaterálne*, *trilaterálne* a *plurilaterálne PROD*. Bergsten [9; 11]) uvažoval už aj o *globálnom režime slobodného obchodu*, ku ktorému dlhodobo prispievajú tak PROD, ako aj WTO. *Globálnu DSO* by mala zastrešiť WTO a rozmach PROD by pôsobil podporne.

Išlo o koncepčný pokus zrýchľovania rozmachu PROD i globalizácie. Preto sa v praxi úplne pochopiteľne stretáva aj s protirečivými reakciami. Európska únia ju v rámci realizácie *Dohody o partnerstve* z roku 2000 z Cotonou podporuje nadväzujúcou koncepciou EPAs (*dohodami o hospodárskom partnerstve*¹⁴) v širokom priestore rozvojových krajín. Dohody o hospodárskom partnerstve by mali mať podľa EÚ nakoniec aj obsah DSO (2008?). V júli 2006 Komisia EÚ ponúkla v nadväznosti na svoju energetickú stratégiu rokovania o DSO [12] aj strategickému partnerovi Ruskej federácii,¹⁵ lídrovi SNŠ. Perspektívne by sa mohla s EÚ v oblasti slobodného obchodu integrovať v 21. storočí celá východná Európa.

3. Funkcie a dosahy preferenčných regionálnych obchodných dohôd

¹⁴ Rokovania o DHP (EPAs – *Economic Partnership Agreements*) s africkými, karibskými a tichomorskými rozvojovými krajinami (ACP) orientuje EÚ tak, aby obsahovali aj obojstranný záväzok sformovať oblasť slobodného obchodu s EÚ. Cieľ – dosiahnuť úspech negóciácií do roku 2008 – sa ukazuje v súčasnosti už ako priveľmi ambiciózný.

¹⁵ Rusko iniciovalo založenie *Spoločenstva nezávislých štátov* – SNŠ (Commonwealth of Independent States – CIS) v postsovietskom priestore (okrem Pobaltia) v roku 1991. Napriek tomu, že nie je zatiaľ členom WTO (viacerí členovia SNŠ), iniciovalo v rámci SNŠ sformovanie bilaterálnej aj plurilaterálnej oblasti slobodného obchodu na báze DSO. O možnosti v budúcnosti otvoriť rokovania o DSO s EÚ bola zmienka už v *Dohode o partnerstve a spolupráci* – DPS (Partnership and Co-operation Agreement – PCA) medzi EÚ a Ruskom, ktorá je účinná od roku 1997. Barroso ponúkol Rusku novú víziu DSO EÚ – RF 3. júla 2006 pred výročným samitom G 8 v Petrohrade.

Polstoročný rozmach PROD, ktorý sa zintenzívnil na rozhraní milénií, dokázal, že pôvodná *obchodnopolitická, resp. hospodárskopolitická funkcia PROD* bola prekonaná. Prekonaním národohospodárskej a bilaterálnej dimenzie začali PROD plniť v duchu odkazu C. Hulla dôležitú *liberalizačnú funkciu* vo svetovom hospodárstve. Funkcie a dosahy PROD sa rozšírili do globálnej dimenzie. Pôsobia ako základný inštrument pri formovaní obchodných blokov, t. j. obchodnej integrácie. Plnia *integračnú funkciu*, pre dlhodobu pridružené ekonomiky *asociačnú funkciu* (EÚ – Turecko od r. 1963). K integračným celkom vyššieho štádia integrácie sa integrujú na základe PROD v procese flexibilnej exogénnej integrácie aj ekonomiky nižšej úrovne. Centrá ekonomickej sily SH v úsilí posilňovať svoje pozície v globalizovanom SH iniciujú formovanie *kontinentálnych, resp. subkontinentálnych hospodárskych komplexov*.¹⁶ Ich základom sú opäť PROD. Plnia aj túto *komplexnú funkciu*. Dosahy PROD v rámci nového regionalizmu SH si najlepšie uvedomíme pri analýze reálnosti vízie globálnej DSO vynegociovanej na pôde WTO tak, ako to navrhoval Bergsten [9]. Aj pri vyhodnotení tejto vízie ako veľmi ambicióznejšej a v prebiehajúcej dekáde neuskutočniteľnej platí, že PROD začínajú realizovať aj *globálnu funkciu*. Podporujú globálnu ekonomickú integráciu. V 21. storočí sa bude postupne naplňovať vízia Hulla i Bergstena. Popri WTO slobodný obchod presadzujú najmä PROD.

Záver

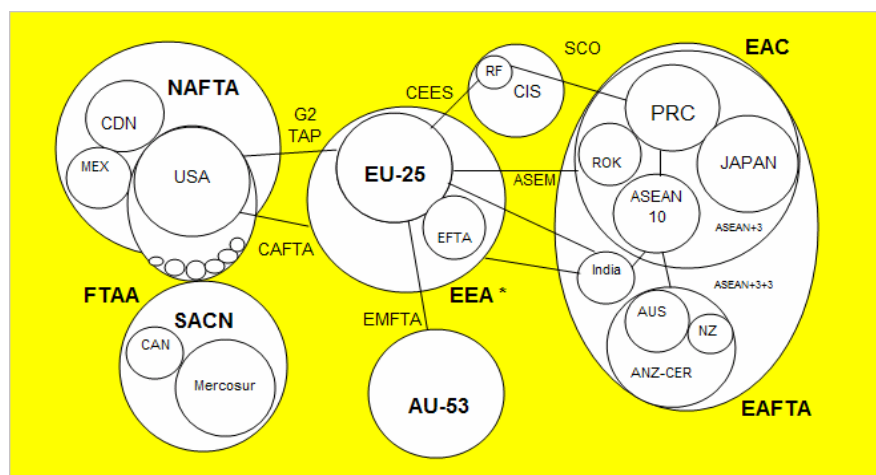
Od podpísania prvej obchodnej zmluvy s freetradistickým obsahom medzi Anglickom a Francúzskom v roku 1860, ale aj od podpísania Rímskej zmluvy o založení EHS v roku 1957 sa funkcia preferenčných regionálnych obchodných dohôd v medzinárodných obchodných a hospodárskych vzťahoch veľmi zmenila. Dosahy PROD nadobudli v dôsledku existujúcej siete 330 vo WTO notifikovaných PROD celosvetovú dimenziu. Uvedené funkcie PROD sa mohli realizovať len v prostredí globalizácie, ktorú spätne významne podporujú. Vo svetovom hospodárstve prispeli k rýchlemu vytvoreniu interintegračnej siete, ako aj k dôležitým väzbám medzi jednotlivými integračnými zoskupeniami, kde sa už taktiež

¹⁶ Európska únia iniciovala formovanie európskeho hospodárskeho komplexu už projektom Jacquesa Delorsa EEA – *Európskej hospodárskej oblasti* s krajinami EFTA. Pokračovala zmluvným rozvojom strategického partnerstva s krajinami Stredomoria (EMFTA) i SNŠ (zatiaľ dohody o partnerstve a spolupráci, v budúcnosti aj DSO). Spojené štáty vytrvalo propagujú víziu *Americkej oblasti slobodného obchodu* (FTAA). Bol by to základ amerického kontinentálneho hospodárskeho komplexu. O sformovanie *Východoázijskej oblasti slobodného obchodu* (EAFTA) ako základu východoázijského subkontinentálneho hospodárskeho komplexu sa usilujú krajiny ASEAN + 3 s podporou ďalších významných krajín južnej Ázie, Austrálie, Nového Zélandu i európsko-ázijského Ruska. Kontinentálne a subkontinentálne hospodárske komplexy sú novými formujúcimi sa prejavmi, druhmi medzinárodných hospodárskych komplexov [26].

uvažovalo s PROD: *transatlantické partnerstvo* – USA – EÚ (projekt TAFTA 1996, prezentovaný EÚ aj na washingtonskom samite 2007), *ázijsko-európske partnerstvo* ASEM – Ázia – EÚ, presnejšie, ASEAN + 3 – EÚ (projekt FTA EU – ASEAN, 2007), *ázijsko-tichomorské partnerstvo* APEC (transpacifický projekt TPFTA, 2006), *Európsko-stredomorské partnerstvo* – EÚ – Stredomorie (EMFTA do 2010?), *Australázia* – FTA ASEAN + 3 – CER (Austrália – Nový Zéland – India ...).

O b r á z o k 2

Model interintegračných vzťahov a strategických partnerstiev s integračným potenciálom vo svetom hospodárstve v polovici prvej dekády 21. storočia (európskej, americkej, ázijskej a africkej integrácie)



ANZ – Austrália a Nový Zéland, ASEAN – Združenie krajín juhovýchodnej Ázie, ASEAN + 3 – integračné fórum krajín ASEAN, Číny, Japonska a Kórey, ASEAN + 3 + 3 – integračné fórum 13 krajín ASEAN + 3, Indie, Austrálie a Nového Zélandu budujúce EAC ako Australáziu, ASEM – fórum Stretnutie Ázia – Európa (Asia-Europe Meeting), AU 53 – Africká únia, AUS – Austrália, CAFTA – Stredoamerická dohoda o slobodnom obchode (USA + Guatemala, Nikaragua, Kostarika, Salvador, Honduras a Dominikánska republika), CAN – Andské spoločenstvo národov, CDN – Kanada, CEES – Spoločný európsky hospodársky priestor EÚ a Ruskej federácie, CIS – Spoločenstvo nezávislých štátov, CER – Obchodná dohoda o tesnejších hospodárskych vzťahoch medzi AUS a NZ, EEA – Európska hospodárska oblasť, EFTA – Európske združenie slobodného obchodu, EMFTA – Európsko-stredomorská oblasť slobodného obchodu, EAC – Východoázijské spoločenstvo, EAFTA – Východoázijská oblasť slobodného obchodu, EÚ 25 – Európska únia, FTAA – Americká oblasť slobodného obchodu, JAPAN – Japonsko, Mercosur – Južný spoločný trh, MEX – Mexiko, NAFTA – Severoamerická oblasť slobodného obchodu, NZ – Nový Zéland, PRC – Čínska ľudová republika, ROK – Kórejská republika, RF – Ruská federácia, SACN (UNASUR) – Únia juhoamerických národov s obchodnopolitickým piliérom Juhoamerickou oblasťou slobodného obchodu SAFTA, SCO – Organizácia šanghajskej spolupráce, TAP (G 2) – Transatlantické partnerstvo EÚ a USA (Transatlantická deklarácia 1990, Nová transatlantická agenda – NTA 1995, Transatlantický podnikateľský dialóg – TABD 1995, Transatlantické hospodárske partnerstvo, 1998 – TEP, Transatlantický trh do roku 2015 – TAM...), * bez oficiálnej účasti Švajčiarska (s EÚ je integrované PROD – DSO, 1973, so 7 bilaterálnymi sektorovými dohodami r. 2002 a s ďalšími 9 bilaterálnymi dohodami r. 2004).

Prameň: Uvedený model zostavil autor príspevku (I.K.) v roku 2005. Rok 2005 mal byť rokom ďalšieho triumfu medzinárodnej ekonomickej integrácie (EÚ mala získať ústavu, Amerika *Americkú oblasť slobodného obchodu* – FTAA a východná Ázia *Východoázijskú oblasť slobodného obchodu* – EAFTA). Po

1. východoázijskom samite 14. decembra 2005 v Kuala Lumpur ho upravil o očakávané alternatívy vývoja integrácie a formovania východoázijského subkontinentálneho hospodárskeho komplexu *Východoázijské spoločenstvo* (East Asian Community – EAC) v podobe ASEAN + 3, resp. ASEAN + 3 + 3 (model Austrálie).

Preferenčné regionálne obchodné dohody na rozhraní storočí (a miléníí) prispievajú k formovaniu kontinentálnych, resp. subkontinentálnych hospodárskych komplexov (pozri obr. 2), a teda k novej štrukturalizácii (regionalizácii) svetového hospodárstva. V prvých desaťročiach 21. storočia nehrozí útlm ich prudkého rozmachu, ktorého prirodzenou hranicou sa zdajú byť až hranice kontinentov. Možno však očakávať, že dominantné svetové centrá ekonomickej sily USA/NAFTA, EU/EEA a ASEAN + 3/EAFTA pristúpia v rámci pokračujúcej ekonomickej internacionalizácie a globalizácie aj k formovaniu transkontinentálnych hospodárskych komplexov. Zárodky tejto vízie načrtol už v roku 1996 Renato Ruggiero, vtedajší generálny riaditeľ WTO. Aktuálnou začína byť opäť vízia transatlantického trhu EÚ – USA do roku 2015, resp. aspoň TAFTA. Moderné DSO hodlá EÚ vynegetovať v najbližšom období najmä s krajinami ASEAN, Kóreou a krajinami Mercosur, ale aj s Indiou, Ruskom a krajinami Rady pre spoluprácu v Perzskom zálive (GCC) [30, s. 16]. Aktívne v oblasti PROD sú aj USA, Čína i Japonsko. Svetové spoločenstvo stojí pred výzvou, ako regulovať dynamizujúci sa proces globalizácie, aby bola prínosom pre celý veľmi heterogénny svetový organizmus i pre jednotlivé krajiny.

Literatúra

- [1] 4th African Union Summit. Abuja, Nigeria, 24. – 31. januára 2005
<<http://www.africa-union.org/summit/jan2005/home.htm>>.
- [2] Agreement on the Common Effective Preferential Tariff Scheme for the Asean Free Trade Area. Singapore: ASEAN, January 28, 1992 <<http://www.aseansec.org/12375.html>>.
- [3] Agreement on the European Economic Area. Oporto: EC-EFTA Summit, 2. mája 1992
<http://www.dwp.gov.uk/advisers/docs/lawvols/bluevol/pdf/a9_6121.pdf>.
- [4] Andean community is dead? Inter Press Service (IPS). 20. apríla 2006
<http://www.pressureworks.org/frontline/news/200406_andes.html>.
- [5] BALASSA, B.: Teorie ekonomické integrace. Praha: Svoboda 1966.
- [6] BALÁŽ, P. – VERČEK, P.: Globalizácia a nová ekonomika. Bratislava: Sprint 2002.
- [7] BALÁŽ, Peter – LÍNER, Martin: Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve. Bratislava: Sprint 2004.
- [8] BENEŠ, O.: Všeobecná dohoda o clech a obchodu. Praha: ČSOPK 1988.
- [9] BERGSTEN, C. F.: Competitive Liberalization and Global Free Trade: A Vision for the Early 21st Century. Washington, DC: IIE 1996.
- [10] BERGSTEN, C. F.: Foreign Economic Policy for the Next President. Washington, DC: IIE March/April 2000 <<http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=195>>.
- [11] BERGSTEN, C. F.: The United States and the World Economy: Foreign Economic Policy for the Next Decade. Washington, DC: IIE, január 2005.
- [12] BEUNDERMAN, M.: Brussels Courts Moscow with Free Trade Offer. Brussels: Euobserver, 4. júla 2006 <<http://euobserver.com/9/22010/?rk=1>>.

-
- [13] BILAL, S.: North-South Agreements: Integrating Developing Countries into the World Trading System? [WTO Secretariat Seminar *Regional Trade Agreements & the WTO*.] Geneva: WTO 2003 <http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/sem_nov03_e/bilal_e.pdf>.
- [14] BRESIGER, G.: Trade Trumps War. How Two Ancient Enemies Turned Away from More Bloodshed. More Trade or More Forts? June 3, 2000 <<http://www.antiwar.com/orig/bresiger1.html>>.
- [15] Buy American Act – General <<http://www.dfait-maeci.gc.ca/sell2USgov/buyact-en.asp>>.
- [16] CIHELKOVÁ, E.: Nový regionalismus – definiční vymezení, hlavní tendence a vývoj. In: Nový regionalismus ve světě a v Evropě. [Sborník z mezinárodní vědecké konference.] Praha: VŠE-CES, FMV-KSE, Oeconomica, 2005, s. 3 – 9.
- [17] Compendium of Issues Related to Regional Trade Agreements. [Background Note by the Secretariat to the Negotiating Group on Rules TN/RL/W/8/Rev.1.] Geneva: WTO 2002.
- [18] Crafting a Road Map to an East Asian Free Trade Agreement. [AIM Policy Center international symposium to discuss the future of Asian regional integration.] Manila 2005 <www.aim.edu.ph/home/announcementc.asp?id=628>.
- [19] Cusco Declaration on the South American Community of Nations. Third South American Presidential Summit. Cusco 2004 <<http://www.comunidadandina.org/ingles/document/cusco8-12-04.htm>>.
- [20] DAM, K.: Cordell Hull, The Reciprocal Trade Agreement Act, and the WTO. [The Chicago Working Paper Series.] Chicago: University of Chicago 2004 <<http://www.brookings.edu/views/papers/20041010dam.htm>>.
- [21] DEAL, T. E.: Regionalism Versus Multilateralism. [Conference EU Enlargement and World Trade: Implications for Business in Poland and OECD Countries.] Warsaw 2004 <<http://www.uscib.org/index.asp?DocumentID=2863>>.
- [22] Declaration of Nuevo León. Special Summit of the Americas. Monterrey 2004 <http://www.ftaa-alca.org/Summits/Monterrey/NLeon_e.asp>.
- [23] Devolution and Globalisation. Implications for Local Decision-Makers. Paris: OECD 2001.
- [24] Dominican Republic-Central America Free Trade Agreement. Wikipedia, 2006 <<http://en.wikipedia.org/wiki/CAFTA>>.
- [25] EFTA. The European Free Trade Association. Geneva: EFTA Secretariat 1987.
- [26] FILIP, J.: Základy svetovej ekonomiky. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2005.
- [27] FRANKEL, R. D.: Asian Free Trade Vogue Could Heat Up. Vientiane: UPI 2004.
- [28] Free Trade. <http://en.wikipedia.org/wiki/Free_trade>.
- [29] GANDOLFO, G.: International Economics I. The Pure Theory of International Trade. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag 1987.
- [30] Global Europe: Competing in the World. A Contribution to the EU's Growth and Jobs Strategy. Brussels: European Commission, 4. 10. 2006.
- [31] GOH, Ch. T.: Challenges for Asia. Tokyo: RIETI 2003 <http://www.rieti.go.jp/en/events/03032801/speech_01.html>.
- [32] HALE, D. – HALE, L. H.: A Trade Bloc to Rival NAFTA and the EU. Global Agenda Magazine. WEF 2004 <<http://www.globalagendamagazine.com/2004/halehale.asp>>.
- [33] HÄNGGI, H.: ASEM and the Construction of the New Triad. [Modern Asia Research Centre Occasional Papers, No. 15.] Geneva: University of Geneva GISS and GIDS 1999.
- [34] HULL, C.: The Memoirs of Cordell Hull. Vol. I. New York: McMillan Company 1948.
- [35] Chairman's Press Statement of the 5th ASEAN + 3. Jakarta: ASEAN Secretariat 2004 <<http://www.aseansec.org/16212.htm>>.
- [36] CHACHOLIADES, M.: International Economics. New York: McGraw-Hill International Editions 1990.
- [37] IDEI, N.: Time for an East Asian Economic Association? <<http://www.globalagendamagazine.com/2003/nobuyukiidei.asp>>.
- [38] JAIN, R. K.: India, the European Union and Asian Regionalism. [The EUSA AP Conference on *Multilateralism and Regionalism in Europe and Asia-Pacific*.] Tokyo, 8. – 10. decembra 2005 <http://wwwsoc.nii.ac.jp/eusa-japan/download/eusa_ap/paper_RajendraJain.pdf>.

- [39] Joint Statement on East Asia Cooperation. Manila: ASEAN + 3 1999
<<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/pmv9911/joint.html>>.
- [40] KABA, M. S.: Monetárne problémy zóny franku CFA (frank finančného spoločenstva Afriky). [Dizertačná práca.] Bratislava: Narohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave 2005.
- [41] KARINGI, S. N. – LANG, R.: Negotiations on Rules with regard to Regional Trade Agreements. [Prepared for presentation during the retreat for African Ambassadors and Negotiators based in Geneva on Development Benchmarks for the Hong Kong Ministerial.] Lausanne 2005 <http://www.uneca.org/eca_programmes/trade_and_regional_integration/TRID%20policy%20brief%20on%20negotiations%20on%20rules-RTAs.htm>.
- [42] KINDLEBERGER, Ch. P.: Zahraniční obchod a národní hospodářství. Praha: Svoboda 1968.
- [43] KOSÍR, I.: Na horizonte je ázijská integrácia. Hospodárske noviny, č. 56, 22. 3. 2005, s. 22.
- [44] MADDISON, A.: The World Economy. A Millennial Perspective. Paris: OECD 2001.
- [45] Ministerial Declaration. Annex D: Rules. (II. Regional Trade Agreements.) Hong Kong: WTO 2005 <http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/final_annex_e.htm#annexd>.
- [46] MIOTTI, L. – SACHWALD, F.: Commerce mondial: le retour de la *vieille économie*? Les Etudes de l'Ifri. Paris: IFRI 2006.
- [47] Negotiations on RTAs <http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_negoti_e.htm>.
- [48] Pacific Economic Cooperation Council. Proposals for an APEC Common Understanding on RTAs <<http://www.pecc.org/trade/papers/Brunei-2003/RTAsCommonUnderstanding.pdf>>.
- [49] Regional Integration Agreements. Paris: OECD 2001
<<http://www.oecd.org/dataoecd/39/37/1923431.pdf>>.
- [50] Regional Trade Agreements. Geneva: WTO 2006
<http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm>.
- [51] Regionalism. [Worldbank Releases Rapport on Free Trade Areas.] 18. novembra 2004
<<http://www.epawatch.net/general/menupage.php?menuID=57>>.
- [52] Regionalism: Friends or Rivals?
<http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/bey1_e.htm>.
- [53] Regionalism and the Multilateral Trading System. Paris: OECD 2003.
- [54] Regionalism in the Nineties: What Effect on Trade? [Discussion Paper Series, No. 2183.] Cambridge, MA: Center for Economic Policy Research 1999.
- [55] Regionalism Versus Multilateralism. In: BALDWIN, R., COHEN, D., SAPIR, A., and VENABLES, A. (eds.): Market Integration, Regionalism and the Global Economy. Cambridge, UK: Centre for Economic Policy Research 1999.
- [56] ROBLES, A. C., Jr.: ASEM and Asia-Europe Relations. Between Investment Promotion and The Financial Crisis. [Working Paper, No. 9.] Manila: De La Salle University, Institut Universitari d'Estudis Europeus, Bellaterra, október 2001
<http://selene.uab.es/_cs_iuee/catala/obs/Working%20Papers/wp092001.html>.
- [57] ROSENBERG, M a kol.: Vývojové tendencie svetového hospodárstva. Časť III. A. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2002.
- [58] RTAs Notified to GATT/WTO. Geneva: WTO 2006
<http://www.bilaterals.org/article.php?id_article=63>.
- [59] South America Launches Trading Bloc. London: BBC 2004
<<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4079505.stm>>.
- [60] South American Community to be Based on the CAN and Mercosur. Lima: CAN Secretariat 2004 <<http://www.comunidadandina.org/ingles/press/np3-12-04.htm>>.
- [61] STUBBS, R.: ASEAN Plus Three: Emerging East Asian Regionalism? [Asian Survey, No. 42.] May/June 2002, s. 440 – 455.
- [62] STUBBS, R. – REED, A. J.: Introduction: Regionalization and Globalization. In: STUBBS, R. and UNDERHILL, G. R. D. (eds.): Political Economy and the Changing Global Order. Third Edition. Toronto: University of Oxford Press 2005.
- [63] Sustainability Impact Assessment of the EMFTA. Manchester: IDPM UM 2004.

-
- [64] ŠÍBL, D. – ŠAKOVÁ, B.: Svetová ekonomika. Bratislava: Sprint 2002.
- [65] ŠIKULA, M.: Globálne súvislosti rozšírenia Európskej únie a konvergenčná pozícia slovenskej ekonomiky. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 51, 2003, č. 6, s. 641 – 663.
- [66] ŠIKULA, M.: Globalizácia – rázcestie civilizácie. Bratislava: Sprint 1999.
- [67] ŠIKULA, M.: K metodologickým východiskám ponímania fenoménu globalizácie. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 53, 2005, č. 7, s. 663 – 679.
- [68] TERADA, T.: The Making of Asia's First Bilateral FTA: Origins and Regional Implications of the Japan-Singapore Economic Partnership Agreement. [Pacific Economic Papers, No. 354.] Canberra: Australia-Japan Research Centre/ANU College of Asia & the Pacific/Asia Pacific School of Economics and Government 2006.
- [69] TINBERGEN, J.: International Economic Integration. Amsterdam: Elsevier 1953.
- [70] The 5th ASEAN 10 Plus 3 Meeting and the ASEAN and Its Dialogue Partners Meeting Wrapped Up. Jakarta, 2 júla 2004 <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/arf2004/t142149.htm>>.
- [71] The Australia-ASEAN-New Zealand Free Trade Agreement. Barton: ACT, DFAT 2004 <<http://www.dfat.gov.au/trade/asean/>>.
- [72] TOH, M. H.: Singapore's Perspectives on the Proliferation of RTAs in East Asia and Beyond. [Seminar on East Asian Integration in Trade and Investment.] Seoul: Korea University ICKS & KIEP 2005 <http://icks.korea.ac.kr/kiiep/05/paper/singapore_paper%20on%20fta.pdf>.
- [73] Towards an East Asian Community. Bangkok: NEAT 2004.
- [74] URATA, S.: Toward the Formation of East Asia FTA (EAFTA). <<http://www.rieti.go.jp/en/events/04011601/pdf/urata.pdf>>.
- [75] VINER, J.: The Customs Union Issue. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace 1950.
- [76] WAGNER, A.: The South American Community of Nations: A Great Decentralized Development Program. <<http://www.comunidadandina.org/ingles/press/Allanwagner8-2-04.htm>>.
- [77] WALKER, J.: The Pacific Century is No Longer Just a Dream. *Global Agenda Magazine*, WEF 2003 <<http://globalagendamagazine.com/2003/jimwalker.asp>>.
- [78] WILSON, D. – PURUSHOTHAMAN, R.: Dreaming with BRICs. The Path to 2050. [Global Economic Paper, No. 99.] London: Goldman Sachs 2003 <<http://www.gs.com/insight/research/reports/99.pdf>>.
- [79] WOODRUFF, W.: Impact of Western Man: Study of Europe's Role in the World Economy, 1750 – 1960. New York: St. Martin's Press, Inc. 1966.
- [80] YANG, Z.: China's FTA Developments. [ASCC, PECC Trade Forum – LAEBA Conference.] Viña del Mar, Chile, 26. – 29. mája 2004 <<http://www.pecc.org/trade/papers/valparaiso-2004/yang.pdf>>.
- [81] ZHANG, Y.: East Asian FTA: China's Interest. <http://www.nni.nikkei.co.jp/FR/NIKKEI/inasia/future/2005/2005speech_zhang.html>.